

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.111733>

Ekoterapeuttinen itsekasvatus – Tulkinta Erich Frommin rakkauden teoriasta kapitaloseenin ajassa

Johanna Kallio, Jani Pulkki, Antti Saari & Tuomas Tervasmäki

Artikkelissa tarkastellaan Erich Frommin (1900–1980) ajattelua itsekasvatuksen eli ihmisen omaehtoisen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Tarkastelun pohjalta muodostuu ekoterapeuttisen itsekasvatuksen malli, joka uudelleenkontekstualisoi Frommin rakkauden teoriaa ja yhteiskuntakriittistä otetta kapitaloseenin ajassa. Artikkelissä argumentoi kapitaloseenin olevan kaikelle elolliselle haitallinen ajanjakso, jossa vallitsevia käytäntöjä on tarpeen muokata itsekasvatuksen avulla. Tällainen vallitsevien ajattelumallien syvälinen kyseenalaistaminen ja kehittäminen ymmärretään artikkelissa ihmismielen hyvinvointia tukevana itsekasvatuksen muotona, joka sisältää terapeuttisia piirteitä. Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkinta kuvaa rakkauden teoriaan sisältyvät rakastamisen käytäntöjen ehdot sekä niitä taustoittavat huolenpidon, kunnioituksen, vastuuntunnon ja tiedon osa-alueet osana ekologisesti kestävämmän itsekasvatuksen harjoittamista. Elonkehän monimuotoisuutta edistävää tunnetta ja ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tavoitetta kuvataan artikkelissa biofilian käsitteellä. Nykyistä kapitalistista järjestystä eli kapitaloseenin aikaa jäsennetään puolestaan biofobian eli elollisten asioiden pelon käsitteellä. Frommin teorioiden pohjalta rakennetaan uudenlaista itsekasvatuskäsitystä, ekoterapeuttista itsekasvatusta, jonka lähtökohtana on siirtyminen biofobisesta asenteesta kohti terapeuttisia piirteitä omaavaa biofiliaa.

Johdanto

Nykyisten, kapitalismin logiikalle perustuvien kulttuuristen toimintatapojen muutos on keskeinen osa ekologista jälleenrakennusta. Tähän ekologisesti kestävämpien toimintatapojen muutokseen ovat sidoksissa myös ihmisten laajamittaiseen hyvinvointiin liittyvät kysymykset (ks. Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 9). Fyysinen terveys ja mielenterveys ovat kiinteästi sidoksissa ympäristön tilaan, mutta erityisesti ekokriisien mielenterveysvaikutuksia on kiinnostuttu tutkimaan enemmän vasta viime aikoina (Bios 2019; Pihkala 2020; IPCC 2022).

Ekologisen jälleenrakennuksen konteksti on antroposeeniksi nimetty uusi geologinen eopookki, ihmisen aika. Ihminen on teollistumisen aikakaudesta lähtien muuttanut planeetan

geologista ympäristöä peruuttamattomasti (esim. IPCC 2019). Käytämme tässä artikkelissa antroposeenia kuvatessamme feministiteoreetikko Donna Harawayn (1944–) ja historioitsija Jason W. Mooren (1971–) tunnetuksi tekemää kapitaloseeni-käsitettä. Kapitaloseenin käsite paikantaa geologisen muutoksen kapitalismin historialliseen kehitykseen kohti ihmiselle ja luonnolle haitallisia ilmiöitä kuten eriarvoisuutta, ihmisen ja luonnon välinearvoa, imperialismia, rasismia ja seksismiä (Moore 2017, 3–4).

Esitämme, että kapitaloseenin ajan keskeinen ongelma on rakkaudettomuus: se ohjaa nopeaa välineellistä hyötyä tavoittelevaan toimintaan, joka johtaa toisia eläviä kohtaan koettun rakkauden hylkäämiseen oman edun nimissä. Näiden rakkaudettomuuteen pohjaavien ongelmien – ekokriisien, joukkosukupuuttojen ja ihmisten pahoinvoinnin – ratkaisuksi esitämme rakkauden systemaattista kultivointia (ks. esim. Mitchell & Mueller 2011, 204–205). Rakkaus onkin ymmärretty ympäristökasvatuksessa tärkeäksi osaksi luontosuhteen parantamista¹, vaikka sen käsitteellinen hyödyntäminen on harvinaisempaa länsimaaisessa kasvatustieteellisessä keskustelussa (Blom, Aguayo & Carapeto 2020). Tarkoitamme artikkelissamme rakkaudella elämän ehtoja vaalivaa toimintaa, jonka tavoitteena on tuottaa hyvää ympärilleen (ks. Kallio & Pulkki 2022; Fromm 1994).

Tutkimuksemme paikallistuu kulttuuriseen ekologiseen jälleenrakennustyöhön erityisesti kasvatuksellisten, hyvinvointiin ja elonkehästä huolehtimiseen liittyvien sisältöjen kautta (ks. Väri 2018). Jäsenämme kapitaloseenin ongelmia ja ekologisesti kestävämpää muutosta *biofobian* ja *biofilian* käsitteillä (Fromm 1976, 431–432; Orr 2004, 131–152; Wilson 1984; Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 8–10; Mitchell & Mueller 2011, 208). Biofobialla² viitataan elollisen luonnon pelkoon ja siitä juontuvaan epäluuloon ja vieroksuntaan (Orr 2004; Wilson 1984; ks. myös Kallio & Pulkki 2022). Ihmisen elinympäristö on hallinnan ja kontrollin ulottumattomissa yllättävine luonnonvoimineen sekä esimerkiksi mikro-organismeineen, joiden kaikkia toimintamekanismeja ja merkityksiä, jopa elintärkeyttä (esim. Pulkki, Pulkki & Vadén 2019), ei vielä täysin ymmärrettä.

Biofobia estää luonnosta vieraannuttavana ilmiönä maapallon rajallisten resurssien kestävä käyttöä (Orr 2004, 136) ja se on kapitaloseenin ajan ekologisen jälleenrakennuksen keskeinen haaste. Biofobisten arvojen sijaan tarvitaan biofilisten³ eli elottoman ja elollisen luonnon säilymisen kannalta merkittävien vaalimisen ja välittämisen tunteiden ja tahdon kultivointia. Ihmisten olisi siis tietoisien työskentelyn avulla opittava rakastamaan sitä, mitä nykyinen kulttuurinen elämäntapamme paraikaa tuhoaa. (Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 8–10; ks. myös Mitchell & Mueller 2011, 196.)

Esitämme, että kulttuurista muutosta kohti biofilista, ekologisesti kestävämpää toimintaympäristöä on hedelmällistä lähestyä itekasvatuksellisenä haasteena. Itekasvatuksella tarkoitamme ihmisen ajattelun ja moraalien kehittämiseen suuntautuvaa pedagogista toimin-

1 Pedagogisena ilmiönä rakkautta on aiemmin hyödynnetty ympäristökasvatuksessa esimerkiksi filosofi Rudolf Steinerin (1861–1925) antroposofisessa, kaiken elollisen yhteyttä henkisenä ilmiönä lähestyvässä eetoksessa, amerikkalaisprofessori David Orrin (1944–) ekologisen lukutaidon teoriassa sekä laajemmin biofilisessä kasvatuskustelussa (Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 5–6; 8–10; Mitchell & Mueller 2011; ks. myös Steiner 1977).

2 Käsitteen merkityssisältöä kehitti ensimmäisenä Erich Fromm, joka kuvasi kaiken elollisen tuhoamiseen kanavoituvia yhteiskunnallisia voimia ”nekrofiliksi” (Fromm 1976; Landis 1975; Funk 1991; Joye & De Block 2011, 190; Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 8). Käsitteellisten sekaannusten välttämiseksi ja aiheen nykykeskusteluun kiinnittyäksemme käytämme tässä artikkelissa ilmiön kuvaukseen laajemmin yleistynyttä biofobian käsitettä.

3 Käsite muodostuu kreikan kielen sanoista ”bios” (orgaaninen elämä) ja ”philia” (yksi neljästä muinaisten kreikkalaisten rakkauden muodosta).

taa, jossa ihminen ryhtyy itse kasvattamaan itseään refleктоimalla omia ajattelu- ja toimintatapojaan sekä tunteitaan. Itsekasvatuksen tavoitteena on suuntautua aktiivisiin toimin ja teoin kohti ihmisen itsensä määrittelemiä kasvatuspäämääriä. (Hollo 1931; Salomaa 1950; ks. myös Paakkola 2007; Saari 2021; Kallio & Pulkki 2022.)

Hyödynnämme kapitaloseenin ajan itsekasvatuksen kehittämiseen filosofi Erich Frommin (1900–1980) rakkauden teoriaa. Frommilaisessa ajattelussa olennaisinta on ratkaisukeskeisyys ja muutoksen mahdollisuuksiin keskittyminen, se mitä ihminen tarvitsee eläkkeeseen hyvää elämää (Landis 1975, 424). Frommilainen ajattelu on paitsi utooppista kuvausta tulevasta, myös teoreettista kuvausta näiden utopioiden tavoittamiseksi (Moisio 2008). Eriytisesti Frommin rakkauden teoria (1994 [1956 *The Art of Loving*]) ja terveen yhteiskunnan teoria (Fromm 1971 [1955 *The Sane Society*]) antavat valmiuksia muuttaa ja kehittää ihmisen ajattelua, toimintatapoja ja tunteita.

Kehitämme erityisesti näiden teosten virikkeiden pohjalta kumpuavan kasvatusfilosofisen tulkinnan *ekoterapeuttisesta itsekasvatuksesta* kapitaloseenin kontekstissa. Otamme itsekasvatuksen käsitteellistämiseen vaikutteita myös suomalaiselta kasvatusfilosofi Juho August Hollolta (1885–1967). Tarkoitamme ekoterapeuttisella itsekasvatuksella sellaista kasvatusajattelua, joka tähtää ekologisesti kestävämmän toimintakulttuurin muodostamiseen ja ihmisen mielenterveyden ja hyvinvoinnin tukemiseen. Fromm (1971, 278–279) kuvaakin yhteiskunnan ja ihmismielen parantamista ”terveyteen johtavana tienä” ja korostaa solidaarisuutta monenlaista elämää kohtaan (Gunderson 2014, 197). Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tavoitteena on Frommia (1994) seuraten rakastamisen taidon käytäntöjen omaksuminen ja niiden itsekasvatuksellinen kultivoiminen ihmismielen sekä ekologisen ympäristön parantamiseksi.

Näkökulmavalintamme ekologiseen jälleenrakennukseen on yksittäisen ihmisen muutoksen mahdollisuus itsekasvatuksen prosessin avulla. Emme ehdota, että nykyiset ekologiset kriisit olisivat vain yksilöiden ratkaistavissa. Itsekasvatuksella on kuitenkin aina yhteisöllinen potentiaali: mitä useampi muuttaa käsitystään vallitsevien arvojen ja normien haitallisuudesta, sitä suurempi kollektiivinen voima näillä näkemyksillä on myös demokraattisissa yhteisöissä (Pulkki 2021). Ymmärrämme siis, että kapitaloseenin ongelmat eivät ratkea vain itsekasvatuksella, mutta se voi auttaa sekä kapitalismin aiheuttamaan ihmismielen ahdistukseen että kuvittelemaan toisenlaisia, kestävämpiä toimintatapoja.

Ekoterapeuttista itsekasvatusta koskevan tulkinnan lisäksi hahmotamme tiedollisia ja tunneperäisiä itsekasvatuksen muotoja, jotka tähtäävät ihmismielen uudelleen suuntaamiseen kohti ekologisen jälleenrakennuksen tavoitteita. Ymmärrämme Frommia mukailen, että rakkaus on tunteisiin, tahtoon ja ajatuksiin linkittyvä taito, jota voi myös harjoittaa (myös Skinnari 2004, 135–138). Teoreettista kehittäelytyötämme ohjaava tutkimuskysymys on, millaista on sellainen itsekasvatus, joka antaa ihmiselle terapeuttisesti orientoituneita kasvatuksellisia valmiuksia, jotka auttavat suuntaamaan yhteiskunnallisesti opittuja normistoja ekologisesti kestävämpään suuntaan?

Erich Frommin ajattelun lähtökohdat

Erich Fromm (1900–1980) oli saksalainen yhteiskuntateoreetikko ja psykoanalyytikko, joka yhdisti ajattelussaan ihmismieltä sekä yhteiskuntaa ja sen valtarakenteita koskevia tutkimustraditioita ja pyrki tuottamaan emansipatorisia, yksilöiden ja yhteisöjen vapautumista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia edistäviä teorioita. Fromm lukeutuu niin sanotun Frankfurtin koulukunnan edustajiin. Frankfurtin koulu, johon viitataan myös ”kriittisenä teoria-

na”, ei ole yhtenäinen koulukunta tai teoria. Monille Frankfurtin koulukunnan ensimmäisen sukupolven edustajille on kuitenkin tyyppillistä yhdistää marxilaista sekä freudilaista teoria-perinnettä. (Moisio 2008, 131, 133, 137; Funk 1999, 44.) Frankfurtin koulukunnan teorioita on länsimaissa (Blake & Masschelein 2003) ja suomalaisessa kasvatustieteessä (ks. esim. Huttunen 1999; Huhtala 2018) hyödynnetty kriittisen kasvatusteorian piirissä 1900-luvun puolivälistä nykypäivään monin tavoin.

Frommin tuotannossa on myös merkittäviä jännitteitä suhteessa Frankfurtin koulukunnan muihin edustajiin. Hän kritisoi ankarasti esimerkiksi sosiologi Herbert Marcusen (1898–1979) ajatuksia eroottisten voimien emansipoivasta ja vallankumouksellisesta potentiaalista yhteiskunnassa. Fromm edusti tässä skeptisempää ja maltillisempaa reformismia, jossa nähdään myös mahdollisuus seksuaalisuuden kanavoimiseen repressiivisten eli kehitystä estävien markkinavoimien palvelukseen. (Rickert 1986; McLaughlin 2018.)

Frommin tuotannossa Frankfurtin koulukunnalle tyyppillinen marxilaisuuden vaikutus ilmenee huomion kohdistamisessa kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen tuottamiin epäoikeudenmukaisuuden, julmuuden ja kärsimyksen muotoihin sekä tapoihin peittää tai oikeuttaa niiden olemassaolo. Freudilainen psykoanalyttinen vaikutus puolestaan näkyy tavassa, jolla Fromm havaitsee kapitalististen rakenteiden ilmenevän, välittyvän ja muuntuvan ihmisen psyyken dynamiikassa (Moisio 2008, 138–139, 146; Funk 1999, 44–49; Fleming 2011, 125).

Fromm oli suosittu ajattelija erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin hänen teoksiaan myös suomennettiin paljon. Moisio (2008, 138) mukaan erityisesti suomalaiset opettajat lukivat Frommin teoksia ahkerasti. Vuosituhannen vaihteen unohduksen jälkeen Frommia on alettu jälleen hyödyntää sekä kansainvälisessä (Fleming 2012; Fuchs 2018; Cortina 2015) että suomalaisessa kriittisessä yhteiskuntatutkimuksessa (Moisio 2008; Hietalahti & Pekkola 2019).

Frommin ajattelua lävistää vahva radikaalihumanistinen pohjavire (Moisio 2008, 134; Hietalahti & Pekkola 2019). Tämä tarkoittaa sitoutumista ihmiselämän arvokkuuden puolustamiseen kapitalistisen yhteiskunnan dehumanisoivia piirteitä vastaan (Maciel 2019, 66). Humanismi ei kuitenkaan tarkoita, että Fromm korostaisi ihmisen arvoa ja ylivaltaa suhteessa muihin eläviin olentoihin (Gundersson 2014). Sen sijaan Fromm väittää, että koska ihminen on menettänyt yhteiskunnallisessa sosialisaatioprosessissa sisäsyntyiseksi ymmärryksen luontoyhteyden, hänen on tietoisesti lähdettävä korjaamaan yhteyttään luontoon ja luonnollisuuteen voidakseen kehittyä ihmisenä (Fromm 1994, 23; Gunderson 2014). Tämä tietoinen itsen kehittäminen pyrkii siis sekä ihmisen itsensä kasvattamiseen ja hyvinvointiin ymmärtämällä ja hyväksymällä ihmisen moraalisen velvollisuuden muita elollisia kohtaan. Vaikka Fromm ei kiinnitäkään erityistä huomiota kapitalismin tuottamiin ympäristötuhoihin, hän näkee rakastamisen kehittymisen keskeisenä ihmiskunnan ja muun luonnon suhteen tasapainoon vaikuttavana tekijänä (Gunderson 2014, 188). Frommin kapitalismin kritiikkiä ja psykoanalyysiiä yhdistävä teoria onkin oiva ponnahduslauta ekologisesti kestävämmän itsekasvatuksen hahmottamiselle.

Kapitalismin lyhyt oppimäärä

Kapitalismi juontuu saksan kielen pääomaa tarkoittavasta sanasta *kapital*, ja se voidaan määritellä historioitsija Ellen Meiksins Woodin (2017, 2–3) mukaan markkinaperustaiseksi tuotantojärjestelmäksi, jossa tavaroita ja palveluita tuotetaan liikevoittoa tavoitellen. Elämän materiaalisia ja sosiaalisia ehtoja uusinnetaan ja määritellään markkinoiden kautta.

Kapitalismin keskeiset periaatteet – kilpailu, voiton maksimointi, markkinat, pääomien kerjyminen ja tehokkuusvaatimukset – jäsentävät lisääntyvässä määrin kaikkea toimintaa kaupankäynnistä sosiaalisiin suhteisiin (Meiksins Wood 2017, 7), sillä jatkuvan lisäarvon tuottamiseksi markkinaehtoisien toiminnan on laajennuttava aina uusille alueille (ks. Sassen 2018). Pääomien keskittymisen myötä kapitalismissa korostuvat taloudelliseen vaurauteen ja tuotantoon liittyvät valtasuhteet. Pääoman omistus määrittää keskeisesti ihmisten yhteiskunnallisia asemia ja toimintamahdollisuuksia. Samalla luonnon toimintamekanismien turvaamisesta on tullut alisteista taloudellisille intresseille (Mitchell & Mueller 2011, 196).

Kapitalismin historiassa on Frommin (1971, 93–215) mukaan kolme eri vaihetta: varhaiskapitalismi (1600- ja 1700-luvut), tuotantokeskeinen kapitalismi (1800-luku) sekä masakulutuseskeinen kapitalismi (1900-luku). Näitä kapitalismin eri vaiheita yhdistävät pääpiirteet ovat: 1) ihmisten yksilönvapaus, 2) vapaat ihmiset myyvät työvoimaansa pääoman omistajille, 3) markkinat toimivat hinnan määrittämisen ja hyödykkeiden vaihdon mekanismina ja 4) jokainen yksilö keskittyy voitontavoitteluun, jonka nähdään olevan koko yhteiskunnan etu (Fromm 1971, 93–215). Jokaisella kapitalismin vaiheella on kuitenkin myös omat erityispiirteensä.

Siinä missä 1600- ja 1700-luvun varhaiskapitalismia ohjasivat vahvat keskiajalta periytyneet moraaliperiaatteet, joissa esimerkiksi kauppiaiden välinen kilpailu liian edullisilla myyntihinnoilla nähtiin moraalisesti arveluttavana ja tuotanto oli alkeellista, 1800-luvulla aiemmat moraaliperiaatteet menettivät arvoaan kiristyvälle kilpailulle ja kasvavalle tuotantovolyyymille. Ihmisen ja luonnon hyvinvoinnista tuli riiston kohde rahan tavoittelun nimissä. Kilpailukulttuuri sai vallan markkinoilla ja arvovaltaa saavutettiin omaisuutta kasvattamalla. 1900-luvulla kuvaan astui kiihtyvä massatuotanto- ja (massa)kulutuskeskeisyys. Tätä Frommin aikalaiskapitalismia leimaa siis ihmisen ylivertaisuus luontoon nähden sekä ajatus tuotannon ja kulutuksen rajattomuudesta: mikä vain on ostettavissa, tuotettavissa ja tavoitettavissa. Silloin kapitalismi laajentui aktiiviseen ja monilta osin keinotekoiseen ostojen ja kulutustarpeen luomiseen sekä tuotteiden ja palvelujen laajamittaiseen tarjontaan. Samalla kapitalismi muuntautui kulutuskulttuuriksi. (Fromm 1971, 93–98; Maciel 2019, 63–64; ks. myös Jokisaari 2017, 33.)

Frommin jälkeen kapitalismin kehitystä ovat leimanneet talouden globalisoituminen, pääoman säätelyn purkaminen, luotonannon ja velkaantumisen kasvu sekä eriarvoisuuden kasvu (Kocka 2016; Boyer 2019). 1970-luvun loppupuolelta lähtien uusklassiseen talusteoriaan pohjautuva uusliberalistinen markkinakapitalismi korosti ajatusta säätelemättömien eli vapaasti toimivien markkinoiden ylivertaisesta kyvystä allokoida resursseja markkinakilpailun kautta. Uusliberalismin myötä eriarvoisuus ja heikko sosiaaliturva alettiin nähdä positiivisessa valossa, sillä niiden nähtiin kannustavan tehokkaampaan työntekoon ja siten kasvattavan tuotantoa, pääoman kasvua ja uusia investointeja, jotka puolestaan loisivat jälleen uusia työpaikkoja (Boyer 2019). Rahoitusmarkkinoiden säätelyn purkaminen teki mahdolliseksi myös finanssi- eli investointikapitalismin laajentumisen. Finanssikapitalismissa talouden toimijat, kuten investointipankit ja eläkerahastot, sijoittavat pääomia ensisijaisesti osakkeenomistajien voiton maksimoimiseksi reaalityöelämästä ja yrityksistä irrallaan. (Kocka 2016, 110–118; Boyer 2019.) Näiden prosessien myötä uusliberaali moraalitalous on laajentunut määrittämään päämääriä ja arvokkaaksi koettua toimintaa esimerkiksi koulutukseen ja terveydenhuoltoon, eli myös sellaisille yhteiskunnan osa-alueille, joiden perustehtävät eivät ole taloudellisia (Värrö 2002; Pulkki & Tervasmäki 2022).

Kun Frommin oma kapitalismikriittinen aikalaisajattelu asetetaan kapitalistisen kehityksen kaareen, sen keskeiset ongelmat näyttävät liittyvän teollistumisen alkua painottavan antroposeenin sijaan eurooppalaisten löytöretkien aloittamaan kapitaliseen ongelmiin:

sortoon, eriarvoisuuteen, rasismiin ja kaupallisuuteen (ks. Moore 2017). Fromm (1971; ks. myös Maciel 2019, 66) kiinnittääkin kapitalismin kritiikissään huomiota erityisesti sen dehumanisoiviin piirteisiin, jotka ilmenevät psyykkistä kärsimystä tuottavana suhteena itseen ja muihin. Nämä piirteet eivät modernissa kapitalismissa ole kadonneet, vaan tehokkuus- ja pääoma-ajattelu sekä taloudelliset valtasuhteet ohjaavat edelleen sosiaalisia suhteita. Frommin (1976, 406–416, ks. myös Blom, Aguayo & Carapeto 2020) käsitys patologisesta kapitalismista on ajankohtainen myös nykyisessä kapitalismissa, sillä se edustaa biofobista suhdetta elämään: teknologian korostamisen taustaponttimena on hallitsemattoman ja ennakoimattoman luonnon haltuunotto ja hallinta.

Patologisesti normaali kulutusyhteiskunta

Fromm käsittelee sairaan ja terveen yhteiskunnan ongelmaa *patologisen normaaliuden* käsitteen avulla. Sillä hän kuvaa sellaisia yhteiskunnallisia rakenteita, joita pidetään yleisesti hyväksytyinä ja normaaleina, mutta jotka ovat kaikkien elävien olentojen hyvinvoinnille haitallisia. (Fromm 1971 [1955]; ks. myös Moisio 2008, 145–147; Gunderson 2014; Pekkola 2019; Maciel 2019.) Patologinen normaalius vaikuttaa Frommin (1994, 129) mukaan myös ihmisen kykyyn luoda merkityksellisiä rakkaussuhteita, sillä se ohjaa ajattelemaan rakkautta omien halujen, hallinnan ja omistamisen tarpeen tyydytyksen kautta. Kun omistaminen tulee tärkeämmäksi kuin muun elämän elinolosuhteiden ja hyvinvoinnin varmistaminen, unohdamme olevamme osa omistamisen vuoksi paraikaa kärsivää ympäristöä (ks. Fromm 1977; 1993).

Yksilötasolla patologinen normaalius tarkoittaa erityisesti sellaisia luonteenpiirteitä, jotka vahvistavat ihmisten sopeutumista vallitsevaan yhteiskuntajärjestykseen. Frommin mukaan nämä luonteenpiirteet estävät kriittisen ajattelun, heikentävät siteitä oman yhteisön ulkopuolisiin ihmisiin ja tukahduttavat mahdollisuuden rakkauteen ja läheisiin suhteisiin. Samalla ne estävät ihmisen kasvulle keskeisiä eksistentiaalisia tarpeita. (Fromm 1971; 1976; 1994; Moisio 2008, 139–140, 145–146; Maciel 2019.) Eksistentiaaliin tarpeisiin lukeutuvat muun muassa kokemukset sosiaalisesta yhteydestä, juurtuneisuudesta, itsensä ylittämistä sekä maailmankatsomuksesta (Fromm 1971; 1976, 275–283). Moisio (2008, 145–146) mukaan normaaliudesta puhuminen ei kuvaakaan mitään objektiivisesti määrittävissä olevaa normaaliutta, vaan se kuvaa arkikielessä sitä, miten hyvin tai ”oikein” kukin ihmisyksilö on yhteiskunnallistunut.

Kapitalistisessa kulutusyhteiskunnassa poikkeamat normaalista tulkitaan individualistisesti yksittäisen ihmisen vajavaisuutena. Näin mielenterveysongelmia ratkaistaan yksilön elämässä ja ajatuksissa sekä toiminnassa, vaikka sairastuttavat mallit ovat myös yhteiskunnallisia ongelmia. (Fromm 1962; 1971; ks. myös Moisio 2008, 145–146.) Tämän vuoksi kapitalistisissa yhteiskunnissa kehittyneet psykologiset asiantuntijatiedon ja käytäntöjen muodot ovat Frommin mukaan ongelmallisia, koska ne eivät tähtää ihmisen todelliseen parantumiseen, vaan patologiseen kapitalismiin sopeutumiseen. (Fromm 1971; 1994; Moisio 2008, 138–139, 146.)

Frommin teoria kääntää terapian asetelman pääläelleen: terapeutin diagnoosi kohdistuu yksittäisen ihmisen sijasta yhteiskuntaan. Frommin ajatuksena onkin sellaisten yhteiskunnallisten patologioiden osoittaminen, jotka johtavat haitalliseen normaaliuuteen ja sairastuttavat niin ihmiset kuin ympäristön. Frommin teorian valossa esimerkiksi ilmastoahdistusta ei siis tule ajatella yksilön mielenterveysongelmana, vaan sairausdiagnoosin saa

kulutuskeskeinen yhteiskunta. Näin ilmastoahdistus voidaan nähdä terveenä reaktiona sairaaseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen (ks. myös Grose 2020).

Ihmissen kohtaaman ahdistuksen pohjalla on Frommin mukaan vieraantumisen⁴ kokemus. Vieraantumisella hän kuvaa sitä, kuinka ihminen on irtautunut luonnollisista vaistoista ja näennäisesti ”kohonnut luonnon yläpuolelle” (Fromm 1971, 354; 1994, 22; Moisio 2008, 140–141, 153; Hietalahti 2018, 30–31; Maciel 2019, 64–65). Länsimaissa vallitsee ainakin valistusajaksi ja kristinuskon perusteisiin juontuva perinne siitä, että ihminen ajatellaan luonnosta erillisenä ja sitä hallitsevana olentona (ks. White 1997). Fromm seuraa tässä Frankfurtin koulukunnan muiden teoreetikoiden (Horkheimer & Adorno 2008) näkökulmaa, jonka mukaan valistusajattelu on tuottanut ajatuksen ihmisen järkeen ja tietoon perustuvasta ylivallassa luontoon nähden.

Frommin (1994, 23–25) mukaan juuri kapitalistinen yhteiskunta on temmannut ihmisen ekosysteemisiltä juuriltaan, mutta ei ole tarjonnut mitään pysyvää tämän tilalle. Kun ihminen tulee tietoiseksi siitä, että hän on erillinen toisista kanssaihmisistä ja elonkehästä, tietoisuus herättää eksistentiaalista ahdistusta, sillä ihminen tarvitsee kokemuksellisia yhteyksiä ympäristöönsä (Fromm 1994, 23–25; Gunderson 2014; Maciel 2019). Muusta luonnosta vieraantumisen aikaansaama eksistentiaalinen ahdistus on otollinen maaperä kapitalistisille hallinnan muodoille: kapitalismi ohjaa täyttämään tämän luontoyhteyden tarpeen kulutus- ja hyödykkeiden ostamisella. Koska kapitalismi rakentuu uusien keinokeinoisten tarpeiden luonnolle (McGowan 2016), sen perusajatuksena on, että ihminen ei koskaan saa saavuttaa täyttä tyydytystä ja tyytyväisyyden tilaa – tällöin hän menettäisi tarpeensa ostaa aina uusia tulevaisuuksia, mielikuvia ja persoonallisuksia (Fromm 1962; 1971; Davies 2016).

Patologinen normaalius on siis ongelmallista, koska sen piirissä ihminen arvioi myös moraalisia ja eettisiä kysymyksiä omaksumansa kulutuskeskeisen todellisuuskuvan mukaisesti. Patologinen normaaliuus surkastuttaa näin ihmisen kykyjä eettis-moraaliseen arviointiin. Samalla se vahvistaa ahneuden, apatian ja väkivallan kaltaisia toimintamalleja. (Fromm 1994, 30–31; ks. myös Moisio 2008, 139, 145–146; Maciel 2019, 64.)

Kapitalismi ja rakastamisen vaikeus

Fromm (1994; 1971) esittää kapitalismin heikentävän rakkauden taidon omaksumisen mahdollisuuksia, sillä sen peruslogiikkaan kuuluu ihmisen tuotteistaminen – ihmisen ”ostaminen” ja ”myyminen” esimerkiksi työmarkkinoilla. Kapitalismin piirissä ihminen omaksuu helposti omistavan suhtautumisen itseensä ja muihin. Omat sekä muiden ihmisten tiedot, taidot, kyvyt ja tunteet ovat tavaroita ja työkaluja, joiden avulla voidaan toteuttaa omia päämääriä. (Fromm 1977.)

Rakkauden edistämisen haasteena onkin valistusfilosofiasta alkanut tapa erottaa dualistisesti järki ja tunteet (Plumwood 2002). Koska järjestä on tullut tunteiden vastakohta, myös lempeä, välittävä ja rakkaudellinen suhde luontoon on nähty irrationaalisenä ilmiönä, josta on päästävä eroon. Se ei sovi teollisen yhteiskunnan toimintatapoihin ja luontokäsitykseen (ks. mm. Orr 2004). Erityisesti käynnissä oleva ilmastokatastrofi on kuitenkin paljastanut, että luonto ei ole koskaan ollut ihmisestä erillinen todellisuus, vaan oudoilla ja yllättävillä tavoilla ihmisen olemassaoloon ja elämäntapaan kietoutunut. Siksi luontoa on vaikea enää kokea koskemattoman kauniina tai uhkaavan ylevänä, vaan se näyttäytyy

4 Fromm laajensi alun perin Karl Marxin esittelemään vieraantumisen (alienation) käsitteeseen psykologisen ulottuvuuden, josta tuli koko hänen rakkaudenteoriaansa perusta (Maciel 2019, 63).

pikemminkin outona – ilmiöinä, joiden yhteydessä todellisuuden hahmottamisen ja hallitsemisen kategoriat purkautuvat (Saari 2018). Tämä on omiaan aiheuttamaan myös mielenterveyden ongelmia, kuten ilmastoahdistusta (ks. esim. Pihkala 2017).

Frommin (1994) mukaan kulutuskulttuuri kaventaa myös ihmisen mahdollisuutta todella tulla omaksi itsekseen ja toteuttaa itsessään olevia mahdollisuuksia. Koska ihminen on luonnosta vieraantuessaan vieraantunut myös itsestään ja kanssaihmisistään, hän ei voi elää aidosti persoonallista ja mielekästä elämää (Fromm 1994, 118). Tämä johtuu kapitalismin keskeisestä logiikasta: ihminen ei markkinatalouden koneistossa voi olla itseisarvoinen olento, vaan hän on markkinataloutta pyörittävän koneiston osa – väline jonkin ulkoisen päämäärän tavoittamiseksi.

Fromm kuvaa kapitalistiseen koneistoon kiinnittymistä *yhteiskuntaluonteen*⁵ ja *markkinaluonteen* käsitteillä (Maciel 2019, 61). Yhteiskuntaluonteella hän kuvaa ihmisen sosiaalista määrittymistä tietyn yhteiskuntajärjestyksen mukaisesti: ihmisten energioita kanavoidaan yhteiskunnallisesti tiettyihin suuntiin halutunlaisten ajatusten, tunteiden ja toiminnan tuottamiseksi. Sosiaalinen maailma ja ihmisen sisäinen psyykkinen todellisuus koetaan yhteiskuntaluonteen vuoksi tietyllä tavalla. (Fromm 1966, 79.) Ihminen ei siis ole häntä ympäröivästä yhteiskunnasta ja yhteiskunnan talousmallista irrallinen yksilö, vaan hänen luonteensa ja ajatuksensa ovat osittain näiden yhteiskunnallisten rakenteiden ja niitä uusintavien sosiaalisten instituutioiden tuotosta. (Fromm 1966, 77–88; Maciel 2019.) Kasvatusinstituutioilla onkin merkittävä rooli siinä, miten yhteiskunnan jäsenet tulevat omaksuneeksi erilaisia luonteenpiirteitä. (Fromm 1971, 346–347; 2001, 243–245.)

Markkinaluonteen käsitteellä Fromm kuvaa kapitalistiseen, kulutuskulttuuriseen järjestelmään sisältyvää yhteiskuntaluonnetta. Markkinaluonne ilmentää markkinoiden tapaa arvottaa ihmisiä ja asioita. Markkinaluonteeseen kuuluu, että ihminen ajattelee itseään hyödykkeenä ja ymmärtää oman arvonsa markkinavaihdon määrittelemien ehtojen mukaisesti. Ihmisen menestys markkinoilla siis riippuu siitä, kuinka hyvin hän myy ja markkinoi itseään. Tieto tavoitellun persoonallisuuden ominaispiirteistä kulkeutuu työelämästä ja korkeakouluista kouluihin ja päiväkoteihin asti. Ihmisiä houkuttelee omaksumaan joustavuutta, kunnianhimoa ja herkkyyttä muuttua odotusten mukaiseksi, koska näitä tiettyjä piirteitä arvostetaan esimerkiksi työmarkkinoilla. Keskeinen tavoite kulutuskulttuurisessa markkinaluonteessa on pitää itsensä kysyntää jatkuvasti yllä. (Fromm 1986, 68–71; Maciel 2019, 61–62; 64–65.)

Samalla ihmisen minuutta ei ohjata koherenssiin, pysyvyyteen ja vakauteen, vaan jatkuvaan muutokseen. Ihminen voi näin osittain menettää pysyvän kuvan itsestään ja omasta minuudestaan (Fromm 1986). Fromm (1971) on huolissaan siitä, että kun ihminen muuttuu sekä oman tuotteen myyjäksi että itse tuotteeksi, hänen omanarvontuntonsa katoaa itsenäisen kontrollin ulottumattomiin. Markkinakilpailu myös määrittää, onko ihmisellä arvoa vai onko hän arvoton. Näin tuotteistuuessaan⁶ ihminen menettää käsityksen omista voimistaan ja niiden koko potentiaalista – hän siis heikentää itseään kuten kapitalismi on surkastuttanut käsitystä rakkaudesta. (Fromm 1971; 1986, 72–73.)

Samojen prosessien myötä ihmisen mahdollisuudet itsekasvatukseen ovat heikentyneet kapitalistisissa yhteiskunnissa. Moraalis-eettisesti mahdollisimman kestävää toimintaa ei

5 Yhteiskuntaluonne on toisinaan suomennettu myös sosiaaliluonteeksi (alkup. social character). Seuraamme käsitevalinnassamme Frommin ajattelua käsitteleviä uusimpia suomenkielisiä julkaisuja (ks. Hietalahti & Pekkola 2019).

6 Ks. tarkemmin kasvatuksesta tuotemaailmassa Jokisaaren (2017) Frankfurtin koulukunnan teoreettista perinnettä hyödyntävä analyysi.

palkita, vaan yhteiskuntaluonne ohjaa toimimaan vallitsevien arvonormien piirissä. Tilanne vääristää myös ihmisen kokemusmaailmaa hänen uskoessaan, että hänen omat valintansa olisivat neutraaleja ja objektiivisen pohdinnan tulosta. Todellisuudessa valinnat ovat vain näennäisesti itsenäisiä, sillä niihin johtavia ajatuskulkuja ja niiden taustalla vaikuttavia arvovalintoja on ohjannut kapitalistinen markkinalogiikka (Fromm 1994, 29; 1971; Moisio 2008, 155). Näiden yhteiskunnallisesti vaikuttavien ilmiöiden vuoksi itsekasvatus on haastavaa, mutta äärimmäisen tärkeää, jotta sekä elollisen että elottoman luonnon itseisarvo voidaan tunnustaa osaksi ihmisen omaa arvomaailmaa.

Frommin reparatiivinen kritiikki

Fromm siis korostaa, että yksilöön kohdistuva patologisointi on osa kapitalistisen yhteiskunnan itseään ylläpitävää rakennetta. Nykypäivän terapeuttisen vallan kritiikkiä (Brunila, Harni, Saari & Ylöstalo 2021) ennakoiden Fromm näkee, että yksilöiden sijaan koko yhteiskuntaa tulisi tarkastella patologisena ja näin ollen pyrkiä parantamaan sitä. On kuitenkin syytä kysyä, onnistuuko Fromm tässä käänöksessään ja sopiiko hänen lähestymistapansa nykypäivän kapitalistisen yhteiskunnan diagnoosiin ja parantamiseen biofobiasta.

Samalla kun monet Frommin kannattamat humanistiset arvot kietoutuvat psykoanalyttiseen teoriaan, juuri psykoanalyttiset ja laajemmin psy-tieteelliset käsitteet ovat levinneet osaksi laajempaa kulttuuria ja niin sanottua terapeuttista valtaa (Brunila, Harni, Saari & Ylöstalo 2021). Sen piirissä yhteiskunnallisia ongelmia nimetään ja hallitaan yksilöiden ratkaistavissa olevina psyykkisinä haasteina, jolloin niiden rakenteelliset juuret esimerkiksi kapitalistisessa järjestelmässä peittyvät. Stephen Froshin (1999, 177) mukaan Frommin teoria lankeaa samaan ansaan: se näkee yhteiskunnallisen muutoksen siemenet aina yksilössä.

Samanlainen kehityskulku voidaan havaita kasvatusteorian kentällä. Esimerkiksi elinikäisen oppimisen, positiivisen pedagogiikan ja digitaalisen pedagogiikan teorioissa korostuvat oppimisen ilo, luovuus, yksilön ainutlaatuisuus sekä tasa-arvoinen dialogi. Nämä ovat kaikki periaatteita, joihin frommilainen humanistinen teoria voisi yhtyä. Monia vielä 1900-luvun puolivälissä käytettyjä kriittisen teorian käsitteitä ei voi sijoittaa yksiselitteisesti kriittisen yhteiskunta- tai kasvatusteorian alueelle. Tällöin kasvatusteoreettiselle kritiikille ominainen nykyisyyttä haastava ja sen ylittämään pyrkivä ote helposti vesittyy. (Blake & Masschelein 2003, 52, 55; Masschelein 2004.) Kenties jotakin tällaista on tapahtunut myös Frommin ideoille.

Pyrkimättä pelastamaan Frommin ajattelua sellaisenaan nykypäivään, ja tunnistuen hänen ajattelunsa varsin sekularisoituneita juutalaiskristillisiä (messianistisia) juuria (ks. Gunderson 2014), voidaan kuitenkin esittää perusteita, miksi Frommin ajattelua voidaan ja sitä on syytä hyödyntää myös tämän päivän kapitaloseenin ja kasvatuksen suhteiden käsitelyssä. Ensinnäkin edellä kuvattu kehityskulku osoittaa, ettei mikään taho, sen koommin kriittinen kasvatusteoria kuin kapitalistinen ideologiakaan, ”omista” kritiikin käsitteitä ja käytäntöjä, vaan ne voidaan suunnata monella tavalla. Esimerkiksi psykoanalyttisiä teorioita hyödynnetään niin filosofi Slavoj Žižekin (1949–) ja kulttuuriteoreetikko Lauren Berlantin (1957–2021) kapitalismikriittisissä teorioissa kuin self help -oppaissa, jotka lupaavat tehokkaampaa oppimista ja työntekoa (Brunila, Harni, Saari & Ylöstalo 2021, 27–30). Psykoanalyttisille teorioille perustuvat itsekasvatuksen käytännöt eivät myöskään ole minikään ideologian omaisuutta. Frommin käyttämällä käsitteillä on länsimaisessa yhteiskunnassa ollut vuosisatojen aikana monituisia kytköksiä vallan ja vastarinnan rakenteisiin.

On syytä myös muistuttaa kasvatusteoreettisen ja ylipäätään yhteiskuntatieteellisen kritiikin mahdollisuuksista ja laajuudesta. Sen ei tarvitse olla luonteeltaan ainoastaan ”paranoidia” (Sedgwick 2003) – kritiikkiä, jonka päämääränä on paljastaa esimerkiksi näennäisen neutraalien itsekasvatuksen käytäntöjen taustalla olevia taloudellisia intressejä. Tällainen kritiikki olettaa aina jossain määrin tietämättömän yksilön, joka luullessaan toteuttavansa itseään onkin kapitalismin talutusnuorassa. Tälläkin on epäilemättä arvonsa viherpesun ja ekologisesti kestävänsä toiminnan yksilöinnin aikakaudella. Fokuksemme on kuitenkin kritiikin harjoittamisen niin sanotussa reparatiivisessa lähestymistavassa, joka on saanut huomiota myös kriittisen kasvatusteorian kentällä (Sedgwick 2003; Hodgson, Vlieghe, & Zamojski 2018). Reparatiivisen kritiikin tarkoituksena on luoda tilaa ja mahdollisuuksia ajatella ja toimia toisin sekä kykyä kokea mielihyvää, rakkautta ja merkityksellisyyttä. Reparatiivisen ajattelun periaatteita seuraten siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan frommilaisen rakkauden teorian antia itsekasvatukselle.

Rakastamisen taidolla kapitalismia vastaan

Frommin mukaan kapitalismin ote ihmisistä ja yhteisöistä ei laajuudestaan huolimatta ole täydellinen. Ihmisen nimittäin on mahdollista tulla tietoiseksi häntä ohjaavista yhteiskunnallisista voimista ja vapautua niistä. Keskeistä vapautumisen prosessissa on rakastamisen taidon aktiivinen harjoittaminen eli rakkauden jatkaminen tahdonalaisin aktiivisin ponnituksin (Fromm 1994, 18–19). Frommille (1994, 13, 69–70) rakkaus tarkoittaa aktiivista huolenpitoa elämästä, joka edellyttää pyrkimystä rakastaa ilman erontekoja ja kehittää ihmisen persoonallisuutta.

Rakkaus on siis siirtymistä vieraantumisen kokemuksesta takaisin yhteyteen kaiken elävän ja ihmisen itsensä kanssa. Rakastamisen taidon avulla ihminen rakentaa ja ylläpitää itsensä suhdetta vähitellen yhä useampaan kanssaihmiseen, asiaan ja olentoon (Fromm 1994; Macy 2009) ja biofilisesti toimiessaan myös muihin elollisen ja elottoman luonnon osiin. Frommin käsitys rakastamisen taidon harjoittelusta liittyy läheisesti buddhalaiseen metta-harjoitukseen (ks. Leppävuori 2016; Macy 2009, 154–157), jonka perimmäinen tavoite on tietoisien läsnäolon kautta laajentaa myötätuntoisen lämmön ja kiitollisuuden tunteita ihmisen lähimmäisistä aina laajemmalle toisiin ihmisiin ja elonkehän osiin.

Fromm (1994, 162; ks. myös Salomaa 1950) näkee, että ihmisten tulisi asettaa rakastamisen taidon opettelu elämäntehtäväkseen eli kaiken toimintansa keskeisimmäksi tavoitteeksi. Kyseessä on sisäisen aktiivisuuden eli henkisen kasvun harjoitus (ks. Pulkki 2020) ja itsekasvatuksellinen tehtävä. Fromm (1971; 1994, 84–87; 1976, 275–283) uskoo, että vain harjoittelemalla rakastamaan ensin itseään ihminen voi oppia vastaamaan omiin eksistentiaalisiin tarpeisiinsa, kuten juurtumisen kokemuksen tarpeeseen. Näin kapitalismin luomat keinotekoiset tarpeet ja esimerkiksi biofobinen käsitys teknologiasta elonkehän monimuotoisuutta tärkeämpänä ilmiönä (ks. Landis 1975; Fromm 1976, 406–407; ks. myös Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 9–10) eivät enää vaikuta hänen toimintaansa niin voimakkaasti. Samalla rakkauden taitoa harjoittava ihminen voi alkaa nähdä muut olennot ja elottoman luonnon ympärillään arvokkaana itsessään, ei vain omien tarpeidensa täyttämisen välineinä. Rakkauden taidon harjoittelun avulla ihmisen maailmakuvasta voi siis tulla biofilisempi.

Rakkauden taidossa onkin pohjimmiltaan kyse yhteiskunnallisessa sosialisatioprosessissa kadotetun luontoyhteyden uudelleen löytämisestä. Voidakseen todella muuttua ihmisen on tiedostettava näiden kapitalististen, toimintaa ja ajattelua ohjaavien normien olemas-

saolo ja sen myötä lähdeittävä kehittämään itseään rakkauden taitoa kultivoiden. Kapitalo-
seenin ajan ihminen voi hyödyntää tässä rakkauden kultivoinnin haasteessa apunaan ekote-
rapeuttista itsekasvatusta.

Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen edellytykset

Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkintamme auttaa löytämään itsekasvatuksellisia keino-
ja biofobisen patologisen normaaliuden piirin rikkomiseen. Ekoterapeuttinen itsekasvatus
pohjaa Frommin (1971, 40–43; ks. Moisio 2008, 131) näkemykseen henkisestä terveydestä,
jolla kuvataan laajamittaista itseä ja toisia kohtaan tunnetun rakkauden taidon harjoittamis-
ta. Laajennamme Frommin alkuperäistä biofilian käsitteen merkityssisältöä, eli voimakasta
rakkautta elämään ja kaikkeen elävään (ks. Fromm 1976, 431; Mitchell & Mueller 2011,
208), biologian professori Edward O. Wilsonin (1929–2021) laveammalla biofilian merki-
tyshorisontin määrittelyllä. Wilson (1984; 1993; Blom, Aguayo & Carapeto 2020; Joye &
De Block 2011, 190) nimittäin sisällyttää biofiliaan myös huolenpidon kaikesta elollisesta
ja elottomasta luonnosta. Rakkauden harjoittaminen on tulkinassamme kaikenlaisen elä-
män ja olevaisen vaalimiseen tähtävää toimintaa: siinä koetaan ja kannetaan tuntemuksia
huolenpidosta, kunnioituksesta, vastuuntunnosta ja tiedosta suhteessa ihmiseen itseensä,
toisiin ihmisiin ja elolliseen ja elottomaan luontoon (Fromm 1971, 42, ks. myös 69–70;
Wilson 1984; ks. myös Hollo 1931).

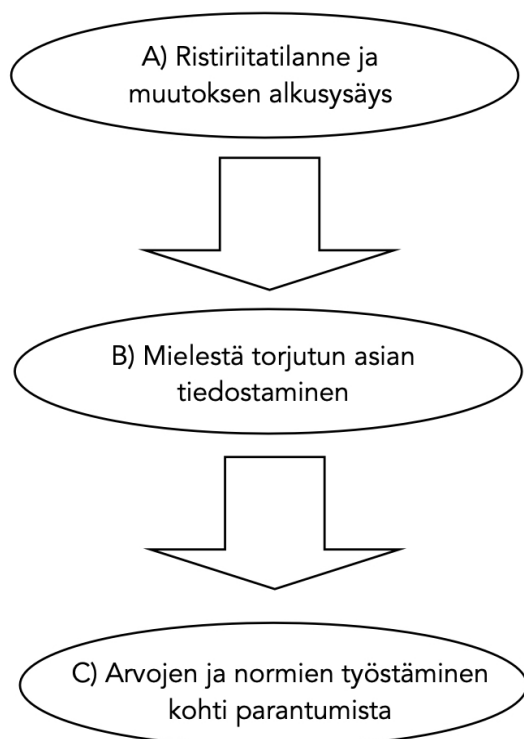
Biofiliaa kuvataan ihmisen sisäsyntyisenä, tunnepitoisena tarpeena. Koska yhteys luon-
toon ja toisiin olevaisiin on kapitalistisissa yhteiskunnissa katkaistu, se pitää palauttaa aktii-
visen harjoittelun avulla (Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 15; ks. kuitenkin sen ongelmista
Joey & De Block 2011). Tämän synnynnäisen yhteyden katkaiseva rakkauttomuus, bio-
fobia, estää näkemästä toisessa ihmisessä, eläimessä tai luonnossa niitä samoja elämän
perusrakenteita, joista itekin koostumme (ks. Wilson 1984; ks. myös Hollo 1931; Skinnari
2004, 132–138; Blom, Aguayo & Carapeto 2020). Näin se on este myös havainnoille ihmi-
sen roolista enemmän-kuin-ihmisen maailmassa (Abram 1996).

Biofilia-käsitteen käyttöä on kritisoitu sekä sen merkityssisällön huolimattomasta mää-
rittelystä sekä siihen liittyvistä yksioikoisista tulkinnoista (ks. esim. Joye & De Block
2011). Yhdeksi merkittävimmäksi biofiliakeskustelun ongelmaksi on nähty elämän kaltais-
ten prosessien, joita kohti biofilialla tulisi kurkottaa, määritelmällinen epämääräisyys (Joye
ja De Block 2011, 199). Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkinnassa vastaamme tähän
haasteeseen rinnastamalla Hollon (1931) itsekasvatuskäsityksessä esiintyvän orgaanisen ja
epäorgaanisen elämän elolliseen ja elottomaan luontoon – tarkoitamme sillä kaikkea, mikä
on jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa elämisen peruselinehtojen kanssa. Toisekseen on
huomionarvoista, että biofilia kasvatustavoitteena ei vaadi käsitteen tyhjentävää sisällöllistä
määrittelyä (ks. esim. Wilenius 1987) – analyysissämme se on elämisen ehtoihin liittyvän
suojelemisen tarpeen aktivointia eli eräänlainen harjoitus.

Ekoterapeuttisessa itsekasvatuksessa keskeistä on itsekasvattajan oma motivaatio muu-
tokseen ja elämisen perusehtojen suojelemiseen. Biofilian harjoittaminen elämän ehtoja
vaalivana itsekasvatuksena haastaa kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen biofobiaa ylläpi-
täviä ja uusintavia ulottuvuuksia. (Ks. Blom, Aguayo & Carapeto 2020, 9–10; Fromm
1976.) Esitämme, että ekoterapeuttisessa itsekasvatuksessa on kyse paitsi sivistyksestä,
myös uudenlaisen elämänasenteen omaksumisesta. Hollon (1931; ks. myös Maciel 2019,
65) ajatuksia mukaillen ymmärrämme, että itsekasvatuksen tavoitteena on ihmiselle itsel-
leen merkityksellisen elämän löytäminen ja sen ylläpitäminen. Liitämme tähän kasvatusta-

voitteeseen myös ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämmät ajattelu- ja toimintatavat (Blom, Aguayo & Carapeto 2020). Frommin rakkauden teoriaa ja terveen yhteiskunnan teoriaa on mahdollista uudelleenlukea Wilsonin käsitteellisen laajentamisen ja Hollon ajattelun avulla ekoterapeuttisena itsekasvatuksena – vastauksena elollisesta ja elottomasta luonnosta, kanssaihmisistä ja ihmisen itsestään vieraantumisen ongelmaan.

Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkinnan keskiössä on erityisesti itsekasvatuksen sisäsyntyisen motivaation nousua ja itsekasvatuksen tavoitteenmäärittelyn alkusysäystä kuvaava, terapeuttiseksi emansipaatioksi (Fromm 1971, 278–279) nimeämämme ideaalimalli. Sen vaiheet on kuvattu kuviossa 1.

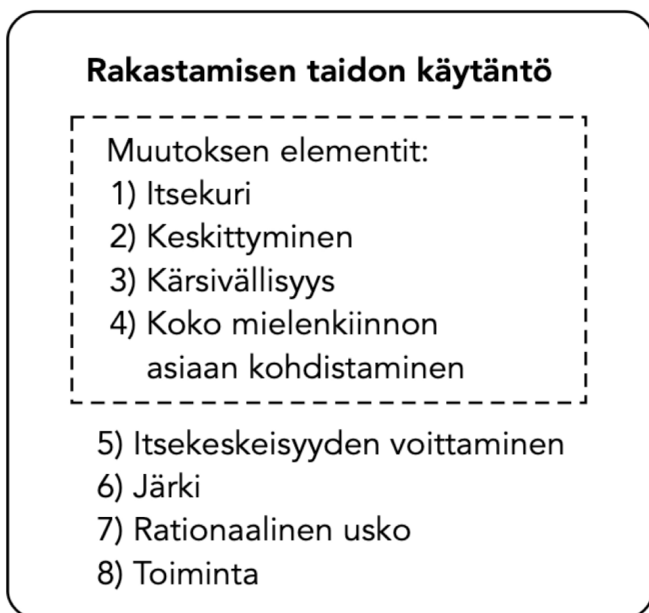
Kuvio 1. Terapeuttisen emansipaation ideaalimalli Frommia (1971) mukailten.

Terapeuttisessa emansipaatiossa parantuminen yhteiskunnallisista patologioista tapahtuu seuraavasti: A) Ihminen tai yhteisö kohtaa ristiriitatilanteen, kuten omien kulutustottumusten ja niiden ekologisesti tuhoisten vaikutusten luoman jännitteen, ja alkaa pyrkiä parantavaa muutosta kohti (motivaation herääminen), B) tapahtuu vaikean ja mielestä torjutun asian tiedostaminen (motivaation toimintaan ohjaava vahvistuminen), jonka kautta ihminen siirtyy viimeisen muutoksen aikaansaamisen vaiheeseen, jossa C) hän aktiivisesti muuttaa omaksumiaan arvoja ja normeja niin, että ne pyrkivät kohti parantumista⁷ (itsekasvatus).

7 Ideaalinen parantuminen ei aina seuraa ristiriitatilannetta, vaan ihmisen ajattelu ja toiminta voi ristiriitatilanteen myötä kääntyä erilaisiin suuntiin. Frommin emansipatorisessa teoriassa on kuitenkin kyse ideaalisesta mallista, joka johtaa nimenomaan kohti arvojen ja normien parantumista tukevaa työskentelyä.

Fromm määrittelee ihmisen vapauden olevan kykyä itsereflektioon sekä ympäristön ja sen olojen kriittiseen tarkasteluun (ks. Hietalahti 2019, 33). Terapeuttinen emansipaatio toteutuu siten itsereflektion sekä ympäristön havainnoinnin avulla, jotka määrittelemme motivaation heräämiseksi ja sen toimintaan ohjaavaksi vahvistumiseksi ennen varsinaisen itsekasvatuksen alkamista. Terapeuttista emansipaatiota on siis ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkinnassa mahdollista lukea itsekasvatukseen johtavan motivaation syntyä ja etene- misenä kohti varsinaista itsekasvatuksen harjoittamista.

Fromm (1994, 146–149) määrittelee paitsi rakkauden myös minkä tahansa muun taidon opettelemisen edellyttävän neljää toiminnallista ehtoa. Nämä ehdot kuuluvat terapeuttisen emansipaation C-vaiheeseen; ne siis toimivat arvojen ja normien työstämisen tukena. Uusien taitojen opetteluun ehdot on kuvattu kuviossa 2 katkoviivan sisällä.

Kuvio 2. Rakastamisen taidon ja muutoksen elementit Frommin (1994) mukaan.

Rakastamisen taidon harjoittaminen ei etene systemaattisesti, vaikka kuviossa eri elementit on selkeyden vuoksi numeroitu. Elementit ovat toisiinsa nivoutuvia ja osittain päällekkäisiä, ja niiden erottelu on väistämättä keinotekoisia. Uusien taitojen omaksuminen edellyttää Frommin (1994, 146–149) mukaan kuitenkin kuviossa esiteltyjä neljää seikkaa: 1) itsekuria, 2) keskittymistä, 3) kärsivällisyyttä ja 4) koko mielenkiinnon kohdistamista uuteen asiaan. Itsekuri tarkoittaa järjestelmällistä, organisoitua toimintaa, joka kumpuaa ihmisen tahdosta muutokseen. Keskittymisellä viitataan tahtoon syventyä sinnikkäästi ja perusteellisesti erilaisiin asioihin ja niiden olemukseen. Se auttaa hahmottamaan sekä kehollisia aistimuksia että vapaampaa mielensisäistä liikettä, eli harjoittamaan pitkäjänteistä itsereflektiota. Tätä voi tapahtua esimerkiksi yhteisen pohdiskelun ja keskustelun kautta toisten ihmisten kanssa. Keskittymisen taidon tarkoitus on syventää ihmisen itsetuntemusta: hänen on osoitettava rakkautta itseään kohtaan vaalimalla itseään ja omien tarpeidensa täyttymistä. (Fromm 1994, 151–158.)

Frommin esiin nostama keskittymisen ehto tarkoittaa asioihin syvällisesti perehtymistä – ja sama tavoite voidaan nähdä myös sivistyksen keskeisenä tavoitteena. Itsekasvatuksessa siihen pyritään esimerkiksi dialogisen keskustelun kautta (ks. esim. Kallio & Pulkki 2022). Itsekasvatuksessa korostuukin juuri itsereflektion merkitys: ihmisen itsetuntemuksen kasvu auttaa ymmärtämään paremmin myös häntä ympäröivää maailmaa (ks. mm. Hollo 1931; Salomaa 1950). Uusien, keskittymistä vaativien taitojen – kuten myös itsekasvatuksen – opetteleminen vaatii myös kärsivällisyyttä (Fromm 1994, 155). Kärsivällisyyden lisäksi tarvitaan mielenkiinnon aktiivista kohdistamista uuteen opeteltavaan asiaan. Näiden prosessien kautta saavutettua itsekasvatuksen päämäärää filosofi Jalmar Edvard Salomaa (1891–1960) kutsuu persoonallisuudeksi – tällä hän viittaa pelkän yksilöllisyyden ja yksilöitymisen sijaan itsekasvatuksen avulla saavutettavaan tehtävään ja päämäärään, jota ihminen elämässään pyrkii toteuttamaan (Salomaa 1950, 180).

Edellä kuvatut muutoksen elementit resonoivat siis selvästi myös laajemmin itsekasvatuksen vaatimuksien ja tavoitteiden kanssa: niille kaikille on yhteistä päämäärätietoinen kasvatustavoitteen asettaminen, kärsivällisesti sitä kohti pyrkiminen sekä sen priorisoiminen omassa toiminnassa ja ajattelussa (ks. mm. Salomaa 1950; Hollo 1931). Se on kokonaisvaltaisen kasvun tavoittelua. Ekoterapeuttisesti orientoituneessa itsekasvatuksessa fokuksessa ovat biofilian tunteiden kultivoiminen ja ekososiaalisesti (ks. esim. Salonen & Bardy 2015) kestävämpien elämäntapojen omaksuminen.

Kuviossa 2 katkoviivan ulkopuolella kuvatut ehdot 5–8 ovat erityisiä juuri rakastamisen taidon käytännössä. Ne edustavat ekoterapeuttisen itsekasvatuksen terapeutista, parantavaa puolta – eräänlaista itsehoidollista kasvatuksellista menetelmää kapitalistisen kulutuskulttuurin patologian tiedostavan ihmisen kokemaan ahdistukseen. Näiden terapeuttien elementtien on tarkoitus kultivoida nimenomaan biofiliseksi ymmärrettyjä tunteita, tahtoa ja pyrkimyksiä.

Fromm (1994, 159) nostaa ensimmäisenä esiin, että aito rakkaus voi toteutua vain, jos ihminen voittaa 5) itsekeskeisyyden (narsismin). Tällä hän tarkoittaa kykyä irtautua individualistisesta, kapitalistisesta omistuksen tarpeesta: kaikki maailmassa ei ole vain ihmisen jatketta, vaan itessään arvokasta, ja ihmisestä erillistä. Itsekeskeisyyden voittanut, eräänlainen emansipoitunut ja terapeuttisesti orientoitunut ihminen harjoittaa itseään näkemään asioita, olioita ja ilmiöitä sellaisina kuin ne mahdollisimman objektiivisemmin tarkasteltuinä ovat, ei sellaisina, millaisina hänen omaksumansa halut ja pelot saavat ne näyttämään. (Fromm 1994, 159; ks. Skinnari 2014, 64–66; ks. myös Nussbaum 2008.) Näin biofilinen suhtautuminen ympäristöön – sen elollisiin ja elottomiin muotoihin – edellyttää luonnon kaikkien osien ainutlaatuisuuden tunnustamista; ne ovat itsearvoisia ja siksi vaalimisen ja hoivaamisen arvoisia (ks. mm. Nussbaum 2011a, 34, 157–164).

Frommin (1994, 162) ajattelussa 6) järki kuvataan ”asiallisen ajattelun kykynä”. Tässä Frommin teoria näyttää noudattelevan rationaalisen ihmisihanteen ongelmia – pelkkä tieto ilman toimintaan ohjaavaa motivaatiota tai kokemuksia ei riitä muuttamaan käyttäytymistä. Frommille järjen taito edellyttää nöyryyttä, mikä tarkoittaa, että ihminen on vapautunut epäterveestä itsekeskeisyydestä (ks. myös Pukki 2022). Asiallinen ajattelu edellyttää, että ihminen ikään kuin etäänny omasta elämästään ja omista suhteistaan ja kykenee katsomaan maailmaa objektiivisimmin silmin (ks. myös Saari 2021). Fromm (1994, 162) kuvaa, että ”[...] on pyrittävä tekemään ero sen kuvan välillä, jonka minä itse narsistisesti vääristäen luon jostakin toisesta ihmisestä ja hänen käyttäytymisestään ja tämän henkilön todellisen olemuksen välillä, sellaisena kuin hän on riippumatta minusta, toiveistani, peloistani ja tarpeistani.” Järki auttaa ihmistä siis ylittämään myös kapitalismin luomia vää-

ristymiä ja vieraantumista ihmisen ajattelussa, ja sillä on näin biofiliaa tukeva rooli ekoterapeuttisessa itsekasvatuksessa.

Rakastamisen taidossa 7) rationaalinen usko perustuu vakaumukseen, jossa ihminen vakuuttuu kyvystään ajatella ja tuntea itsenäisesti kokoamansa maailmakuullisen vakauksen pohjalta siten, että hänen ajattelunsa ei heijastele vain vallitsevan yhteiskuntaluonteen mukaisia arvonormistoja. Rationaalisen uskon vastakohtaksi Fromm nimeää irratio-naalisen uskon, joka muodostuu auktoriteetin ylivallan mukaisen ajattelun omaksumisesta. (Fromm 1994, 163–165; Maciel 2019; ks. myös Nussbaum 2011b.) Tämänkaltainen usko sopii kapitalistiseen logiikkaan: valtaa pitävät alistavat toisia ihmisiä, koska he saavat näiden alistettujen ihmisten työpanoksesta rahallista etua ja valtaa.

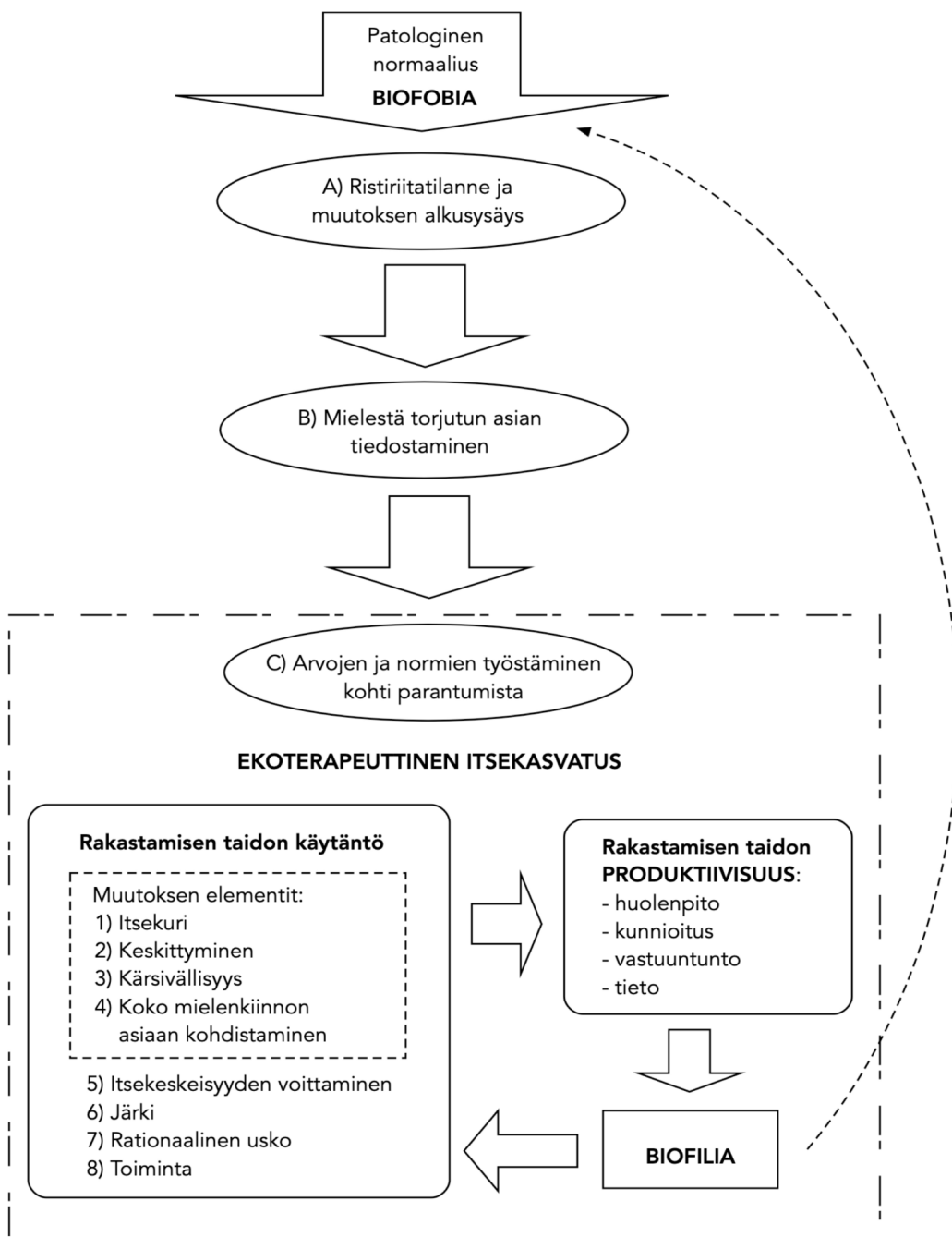
Rationaalinen usko on sekä järjellistä (oman toiminnan tavoite ja tarkoitus) että emotio-naalista (varmuus toisten elollisten jonkinlaisen sisäisen olemuksen tai persoonallisuuden pysyvyydestä; Fromm 1994, 163–165) itsekasvatuksen harjoittamista. Järjellinen puoli voi asettaa itsekasvatuksen päämääriä ja suunnata toimintaa, kun emotionaaliseen puoleen taas sisältyy usko ja luottamus toisiin elollisiin. Rationaalisen uskon emotionaaliset perustat nojaavatkin vakaumukseen, jonka mukaan ihmisen perusvaikuttimet, kuten hänen toisten elollisten sekä elottoman luonnon arvoa kohtaan tuntema kunnioituksensa, pysyvät samoina ajanjaksosta toiseen. (Fromm 1994, 163–166.) Rationaalinen usko siis mahdollistaa biofilian kokemuksia sekä monimuotoisessa luonnonympäristössä että urbaaneissa rakennetuissa ympäristöissä.

Viimeinen rakastamisen taidon ehto, 8) toiminta, tarkoittaa Frommille (1994, 172) ennen kaikkea sisäistä toimintaa – omien luovien voimien käyttämistä hyvän jakamiseen ja levittämiseen. Tällä Fromm tarkoittaa sitä, että saavuttaakseen todellisen rakastamisen taidon ihmisen on harjoitettava käyttämään luovaa voimaansa ei vain omiin läheisiinsä, vaan kaikkiin ihmisiin, myös ihmiselle itselleen tuntemattomiin kanssaihmiisiin (Fromm 1994, 162, 173–174). Wilsonin (1984) biofilian määritelmää seuraten Frommin toiminnan voi ymmärtää myös ei-ihmiskeskeisesti suhteessa ympäristöön määrittelemällä, että luovaa toimintaa tulee hyödyntää ihmiselle tutun elollisen ja elottoman ympäristön ohella myös ihmiselle vieraampiin luonnonympäristön osiin. Oma toiminta tulee siis nähdä suhteessa suurempaan elonkehän kokonaisuuteen – ei vain ihmisen kokemusmaailmassa tutuksi tulleisiin ilmiöihin.

Rakkauden ja kapitalismin peruseriaatteet ovat edellä kuvatun mukaisesti monin tavoin yhteensovittamattomat, ja siksi yhteiskuntaa tulisi Frommin (1994, 175–178) mukaan kehittää rakastamisen taidon harjoittamista tukevaksi. Terveessä yhteiskunnassa ihmisen ei kuuluisi tasapainoilla kapitalismin eettisesti liki mahdottomiksi tehtyjen valintojen verkostossa, vaan yhteiskunta rakentuisi tukemaan rakkaudellisen ilmapiirin kasvua ja kehittymistä. Fromm (1994, 178–179) näkee, että kokonaisvaltainen rakkaus on ainoa ratkaisu ihmisen inhimilliseen kärsimykseen. Ekoterapeuttinen, biofiliahyteyden palauttamiseen keskittyvä itsekasvatus siis pyrkii kasvatustoimintana tukemaan itsekasvattajan motivaatiota pitää paremmin huolta itsestään ja ympäristöstään sekä tukemaan tämän pyrkimystä elää aktiivisesti mahdollisuuksien mukaan todeksi sellaista rakkaudellisempaa yhteiskuntaa, jonka hän tulevaisuudessa haluaisi nähdä.

Ekoterapeuttinen itsekasvatus

Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen käsitteet, periaatteet ja vaiheet Frommin teoriaa mukailleen on koottu kuvioon 3. Kuviossa biofobian ja biofilian käsitteet kuvaavat ekoterapeuttisen itsekasvatuksen lähtötilannetta ja tavoitteita.

Kuvio 3. Ekoterapeuttinen itsekasvatus.

Kuvion ylin nuoli kuvaa Frommin teoriassa passivoivaa patologisen normaaliuden tilaa. Biofobian käsite kuvaa tätä patologisen normaaliuden piirissä liikkuvaa, muusta luonnosta, kanssaihmisistä ja itsestään vieraantunutta ihmistä. Jotta ihminen voisi edetä biofobian tunteesta ja patologisesta normaaliudesta kohti biofiliaa, hänen täytyy edetä syntyneestä risti-riitatilanteesta parantavaan arvojen ja normien työstöön.

Kuviossa laajempi katkoviivan rajaama alue kuvaa ekoterapeuttisen itsekasvatuksen prosessia, jossa itsekasvattaja on jo aiemmin kuvatusti motivoitunut itsekasvatuksen prosessiin ja siirtyy tekemään aktiivisesti töitä kehittääkseen omaa ajatteluaan, tunteitaan ja toimintaansa. Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen prosessin sisällä kuvion vasemmassa laidassa kuvattu rakastamisen taidon käytäntö sekä oikealla kuvatut rakastamisen taidon produktiivisuus ja biofilia muodostavat kehämäisen, toisiinsa limittyvän itsekasvatuksen prosessin. Aiemmin kuvattuja rakastamisen taidon ja muutoksen askeleiden käytäntöjä harjoittamalla ihminen tulee tietoisemmaksi itsestään. Itsekasvattaja siis harjoittaa itsereflektiota, jossa hän sekä harjoittelee tunnistamaan omia mielensisäisiä ajatuksiaan ja tunteitaan että rakastamaan itseään. Hän myös harjoittelee täyttämään itselleen mielekkään elämän kannalta keskeisiä eksistentiaalisia tarpeita ja tämän myötä harjoittelee laajentamaan rakkautta ilmapiiiriä yhä laajemmin erilaisiin elonkehän osiin.

Ekoterapeuttisen itsekasvatuksen harjoittaja omaksuu prosessin aikana hyveitä, jotka kuuluvat rakastamisen taidon uutta luovaan olemukseen – eli huolenpitoa, kunnioitusta, vastuuntuntoa ja tietoa. Näitä rakastamisen produktiivisuuden neljää osa-aluetta harjoitetaan Frommin mukaan niin ajattelun, toiminnan kuin tunteidenkin tasolla. *Ajattelussa* maailmaa pyritään järjen tasolla tarkastelemaan sellaisena, kuin se on ilman kapitalismin luomia vääristymiä, *toiminnassa* ihminen pääsee kosketuksiin luovuutensa kanssa esimerkiksi taiteen tai käsitöiden harjoittamisen avulla⁸. *Tunteena* rakkaus edustaa luovuutta: vieraantumisen yhteyden kokemiseen siirtymistä niin, että ihminen säilyttää kokemuksen omasta erillisyydestään mutta samalla tiedostaa keskinäisriippuvuussuhteensa muihin elonkehän osiin. (Fromm 1971, 41–42; Fromm 1994, 34–35.)

Huolenpito, kunnioitus, vastuuntunto ja rakkaus läpileikkaavat edellä kuvattuja ajattelun, toiminnan ja muutoksen tason tavoitteita (Fromm 1971, 39–87). Huolenpito liittyy olennaisesti tavoitteeseen rakastaa ilman erontekoa: ihmisellä on moraalinen velvollisuus huolehtia itsestään, kanssaihmisistään ja monenkirjavasta elollisesta ja elottomasta luonnosta ympärillään. Huolenpito tekee elämän uusiutumisesta mahdollista. Vastuuntunto liittyy toisten tarpeiden huomioimiseen sekä tarpeisiin, jotka tulevat ilmaistuksi, mutta vielä enemmän niihin, joita tarpeen kokija ei itse saa sanotuksi. (Fromm 1971, 41–42.) Produktiivisuuteen sisältyvällä kunnioituksella Fromm (1971, 42–43) taas kuvaa mahdollisimman objektiivista – tai mahdollisimman biofilitistä – toisen ihmisen tai olennon näkemistä: näkemistä vailla kapitalistisia kysynnän ja tarjonnan lakien linssejä. Tiedolla Fromm (1971, 43) tarkoittaa toisen syvällistä tuntemista – tietoa toisesta ja toiseudesta sen kuoren alla, joka on ensisilmäyksellä nähtävissä.

Frommin käsitys rakkauden taidon harjoittamisesta muistuttaa pitkälti Hollon (1931) näkemyksiä elämän vaalimisesta ja itsen kasvattamisesta keskeisistä tunteista: huolenpidosta, vaalinnasta, eheyttämisestä ja korjaamisesta. Rakkauden produktiiviset piirteet läpi-

8 Fromm (1994, 34–35) kuvaa luovan toiminnan harjoittamisen edellyttävän ihmisen omilla käsillä tekevää, luonteeltaan maadoittavaa työtä, kuten esimerkiksi käsitöiden tekemistä. Bios-tutkimusyksikkö (2019) kuvaa tällaisen luonnossa toteutetun luovan toiminnan parantavan ihmisen mikrobistoa ja terveyttä ”käsin multaan laittamisen”, metsässä oleskelun, maaseutu-elämän tai esimerkiksi kaupunkiviljelyn kautta.

leikkaavat myös sitä tavoitetta, jota kohti ekoterapeuttisen itsekasvatuksen harjoittaja pyrkii: vastausta elämän merkitykseen ja tarkoitukseen, jotka ovat perenniaalisia eli ikaikaisia olemassaolon kysymyksiä. Niitä voidaan lähestyä näiden neljän tunteen kultivoimisen kautta, ja niiden tavoite on mielensisäisen eheyden, mielen terveyden, säilyttäminen (Fromm 1971, 38) – pohjimmiltaan terapeuttinen toiminta. Ekoterapeuttisessa itsekasvatuksessa ihminen lähtee etsimään vastauksia elämäänsä vaikuttaviin eksistentiaalisiin tarpeisiin, joita yhteiskunta ei ole hänelle kyennyt tarjoamaan. Tässä on koko ekoterapeuttisen itsekasvatuksen tulkintamme ydin: Frommin teoriat tarjoavat pohjan itsekasvatukselliselle mallille, joka suuntautuu vastaamaan ihmisen elämän keskeisiin eksistentiaalisiin ja kasvatuksellisiin ongelmiin kapitaloseenin ajassa.

Tiedolliset ja tunneperäiset itsekasvatuksen muodot, jotka auttavat biofilian kultivoinnissa, ovat elimellinen osa ekoterapeuttisen itsekasvatuksen harjoitusta. Itsekasvatuksella voidaan pyrkiä itsekeskeisyyden (egosentrismien) voittamiseen ja biofilisemmän, keskinäisriippuvuudet tunnustavan ja tunnistavan maailmakäsityksen (ekosentrismi) omaksumiseen (ks. esim. Saari, Varpanen & Kallio 2022, 41–42). Ihmisen täytyy harjoittaa rationaalista järkeilyä keskittymällä tunnistamaan oma, riippuvuuteen ja haavoittuvuuteen perustuva maailmassaolonsa osana suurempaa ekologista todellisuutta, ei sen resurssijatteluun nojaavana ”omistajana” (ks. esim. Pyyry 2022). Tämän harjoittaminen edellyttää omien tunteiden reflektointia ja laajamittaista tunneyöskentelyä. Kapitaloseenin ytimeen kietoutunut oman edun tavoittelu ei siis riitä syyksi ohittaa ekokriisien olemassaoloa tai olla kehittämättä itseään sen tietouden ja järkeilyyn perustuvan päättelyn valossa, johon itsekasvattaja kulloinkin kykenee – vaikuttavathan kriisit paraikaa myös itsekasvattajan mielen terveyteen.

Kuviossa 3 ekoterapeuttisen itsekasvatuksen prosessia kuvaavan osion sisältä lähtee ylöspäin etenevä katkoviivainen nuoli, joka päättyy kuviossa patologisen normaaliuden ja biofobian tilaan. Nuoli kuvaa ihmiselle uutta, vierauden tunteita herättävää tilaa. Koska itsekasvatus etenee kehämäisesti, eikä sen ole tarkoituksenmukaista koskaan tulla valmiiksi, nuoli kuvaa ihmisen silloiseen biofilisempaan maailmankuvaan sopimatonta, uudenlaisen reflektoinnin tarpeen herättämää tilannetta. Tietyllä tavalla ihminen on siis ekoterapeuttisen itsekasvatuksen prosessissa kehämäisessä liikkeessä, mutta tämän kehämäisyyden ohella biofilian ja biofobian ääripäiden välillä on kehämäinen sidos: koska itsekasvatus ei voi tulla valmiiksi, molempien kehien, sekä ekoterapeuttisen itsekasvatuksen prosessiin sisältyvän biofilian että biofobian välillä, tapahtuu jatkuvaa itsekasvatuksellista liikettä.

Kun uudenlainen tilanne vie itsekasvattajan biofilisestä tilasta biofobisen maailmankuvan heijastelemaan kokemukseen, lähtee tämän uuden asian osalta käyntiin uusi itsekasvatuksellinen prosessi, ensin itsekasvatuksen motivaatiota koskevien askeleiden ja sittemmin biofilisen rakkauden itsekasvatuksellisen harjoittamisen avulla. Rakastamisen taito on siis käytäntönä ajattelun, toiminnan ja tunteiden kehittämistä sellaiseen suuntaan, joka tuo ihmistä yhteyteen muun olevaisen kanssa; se voidaan tulkita itsekasvatuksellisena mielen kultivointina – ekoterapeuttisena itsekasvatuksena.

Pohdinta

Määrittelimme artikkelin alussa kapitaloseenin ongelmaksi rakkaudettomuuden – ihmisen välinpitämättömän suhteen niin häntä ympäröivään monimuotoiseen luontoon kuin ihmiseen itseensä. Rakkaudettomuus esiintyy Frommin tuotannossa erityisesti kapitalistisen yhteiskunnan ongelmana sen alistavan toimintalogiikan vuoksi. Ekoterapeuttinen itsekasva-

tus pyrkii vastaamaan ihmisyksilön toiminnan näkökulmasta tähän rakkaudettomaan ilma-
piiriin korostamalla biofilian kultivoinnin tärkeyttä. Vaikka kapitaliseen synnyttämien
ekokriisien ratkaisu – tai elämän ehtojen pelastaminen – ei ole yksittäisen ihmisen vastuulla
teollisen yhteiskunnan kohdellessa muuta luontoa resurssivarastona, voivat ihmiset olla
mukana muokkaamassa ekologiseen jälleenrakennukseen pyrkivää kulttuurista muutosta.

Rakastaminen ei ole yksioikoinen asia: siinä, missä vaikkapa kotieläimet ovat paraikaa
monien rakastamia, luonnon monimuotoisuuden kannalta välttämättömien hyönteisten ja
muiden pieneliöiden olemassaolo ei usein arkielämässä herätä palavia kiintymyksen tuntei-
ta. Biofiliaa ja biofobiaa ei tulisikaan tulkita liian dualistisesti (Blom, Aguayo & Carapeto
2020, 9), vaan käsitteiden merkitysten joustavuuden ymmärtäminen on tärkeää – elollisen
ja elottoman luonnon rakastaminen ei ole joko–tai-ilmio, vaan siihen sisältyy monia nyans-
sieroja (ks. esim. Joye & De Block 2011). Juuri näiden kysymysten käsittelyyn tarvitsem-
me itsekasvatusta ekologisenä lukutaitona⁹ (ks. Mitchell & Mueller 2011, 196), kykynä
ymmärtää luonnon monimuotoisia keskinäisriippuvuuksia omasta koulutustaustasta riippu-
matta. Keskeistä on rakkauden kultivointi toimintana. Biofilian kultivointi rakkauden avul-
la harjoitettavana ympäristökasvatustavoitteena edellyttää Simone Blommin, Claudio
Aguayon ja Teresa Carapeton (2020, 15) mukaan ilmiön prosessimaista ajattelua – se on
ymmärrettävä rakastamisen harjoittamisen avulla joksikin tulemisena. Näin se tavoittaa
myös itsekasvatuksen edellytykset: prosessimaisen, jatkuvan kasvamisen tavoitteen.

Artikkelimme ei aiheenrajauksensa vuoksi voi kattaa laajasti runsasta teoreettista kes-
kustelua biofilian tutkimuskentältä. Olemme sen sijaan keskittyneet reparaatiivisen eli luon-
teeltaan korjaavan kritiikin avulla teoreettiseen kehittytyöhön, jossa luomme raameja bio-
filiselle itsekasvatukselle ympäristökasvatuksen muotona. Erich Frommin rakkautta koros-
tava ajattelu tarjoaa yhden tavan ylittää itsekasvatukseen ja terapeuttiin ajattelutapoihin
linkittyvät rakenteet, jotka ylläpitävät sopeutumista vallitseviin ekokriisejä uusintaviin toi-
mintatapoihin. Ekoterapeuttinen itsekasvatus voidaan ymmärtää näitä toimintatapoja haas-
tavana terapeuttisesti orientoituneena toimintana, jolla on aidosti emansipatorinen päämää-
rä: se pyrkii vapauttamaan kapitalistisen yhteiskunnan ekologisesti välinpitämättömistä,
tuhoisista ja vieraantumista tuottavista rakenteista. Se ei näin jää vain kapitaliseen kritii-
kin tasolle, vaan se näyttää suuntaa terapeuttisille itsekasvatuksen käytännöille ja rakasta-
misen taidon harjoittamiselle, jota olemme tässä artikkelissa konkretisoineet suhteessa
aikamme ekologisiin ongelmiin.¹⁰

Kirjallisuus

- Abram, David 1996. *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than-
Human World*. New York: Vintage books.
- Blom, Simone M., Aguayo, Claudio & Carapeto, Teresa 2020. Where is the Love in
Environmental Education Research? A Diffractive Analysis of Steiner,
Ecosomaesthetics and Biophilia. *Australian Journal of Environmental Education* 36 (3),
200–218. <https://doi.org/10.1017/ace.2020.24>

9 Käsitteen kehittäjä on amerikkalainen professori David Orr (1944–), joka analysoi teoksessaan *Earth
in Mind* (2004) Frommin ajattelun avulla muun muassa biofilian ja biofobian välisiä kysymyksiä ym-
päristökasvatuksessa (ks. Mitchell & Mueller 2011, 197).

10 Kiitämme Koneen säätiötä artikkelin rahoituksesta, TtT Varpu Lipposta työn varhaisesta kommentoinnista ja referee-arvioitsijoita hyödyllisistä parannusehdotuksista.

- BIOS 2019. Ekologinen jälleenrakennus. BIOS-tutkimusyksikkö [www-lähde]. < <https://eko.bios.fi/> > (Luettu 13.10.2021).
- Blake, Nigel & Masschelein, Jan 2003. Critical Theory and Critical Pedagogy. Teoksessa Blake, Nigel, Smeyers, Paul, Smith, Richard & Standish, Paul (toim.), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*. Malden: Blackwell Publishing, 38–56. <https://doi.org/10.1002/9780470996294.ch3>
- Boyer, Robert 2019. After the Crisis. Lessons on Economic and Political Paradigms and Policies. Teoksessa Bob Jessop ja Karim Knio (toim.), *The Pedagogy of Economic, Political and Social Crises. Dynamics, Construals and Lessons*. London: Routledge, 139–165. <https://doi.org/10.4324/9781315161587-8>
- Brunila, Kristiina, Harni, Esko, Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna 2021. Esipuhe. Teoksessa: Brunila, Kristiina, Harni, Esko, Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (toim.), *Terapeuttinen valta — Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 7–12.
- Cortina, Mauricio 2015. The Greatness and Limitations of Erich Fromm’s Humanism. *Contemporary Psychoanalysis* 51 (3), 388–422. <https://doi.org/10.1080/00107530.2015.999297>
- Davies, William 2016. *The Happiness Industry. How the Government and Big Business Sold Us Well-Being*. London: Verso.
- Fleming, Ted 2012. Fromm and Habermas: Allies for Adult Education and Democracy. *Studies in Philosophy and Education* 31 (2), 123–136. <https://doi.org/10.1007/s11217-011-9268-1>
- Fromm, Erich 1962 [1941]. *Vaarallinen vapaus*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, Erich 1971 [1955]. *Terve yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, Erich 1976 [1973]. *Tuhoava ihminen. Ihminen ja maailma*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, Erich 1977 [1976]. *Olla vai omistaa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, Erich 1986. *Man for Himself. An Enquiry Into the Psychology of Ethics*. London: Ark paperbacks.
- Fromm, Erich 1993 [1989]. *Omistamisesta olemiseen. Itsetiedostuksen teitä ja harhapolkuja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, Erich 1994 [1956]. *Rakkauden vaikea taito*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fuchs, Christian 2018. Authoritarian Capitalism, Authoritarian Movements and Authoritarian Communication. *Media, Culture & Society* 40 (5), 779–791. <https://doi.org/10.1177/0163443718772147>
- Funk, Rainer 1991. Erich Fromm ja yhteiskunnan nekrofilinen luonne II. *Psykoteraapia* (3) 1991, 9–21. Suom. Maarit Arppo.
- Funk, Rainer 1999. Erich Fromm Frankfurtin koulussa. Psykoanalyttinen sosiaalipsykologian käsite. Teoksessa Moisio, Olli-Pekka (toim.), *Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 44–70.
- Grose, Anouschka 2020. *A Guide to Eco-Anxiety: How to Protect the Planet and Your Mental Health*. London: Watkins Media Limited.
- Gunderson, Ryan 2014. Erich Fromm’s Ecological Messianism: The First Biophilia Hypothesis as Humanistic Social Theory. *Humanity & Society* 38 (2), 182–204. <https://doi.org/10.1177/0160597614529112>
- Hietalahti, Jarno 2019. Konkreettinen utopia – Humanismi toisinolemisen mahdollistajana. Teoksessa Hietalahti, Jarno & Pekkola, Mika (toim.), *Terapiaa mielipuoliselle maailmalle. Erich Fromm ja radikaalihumanismin lupaus*. Tampere: Vastapaino, 21–34.

- Hietalahti, Jarno & Pekkola, Mika 2019. *Terapiaa mielipuoliselle maailmalle. Erich Fromm ja radikaalihumanismin lupaus*. Tampere: Vastapaino.
- Hodgson, Naomi, Vlieghe, Joris & Zamojski, Piotr 2018. *Manifesto for a Post-Critical Pedagogy*. Punctum Books.
- Hollo, Juho August 1931. *Itsekasvatus ja elämisen taito*. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor 2008. *Valistuksen dialektiikka: Filosofisia sirpaleita*. Tampere: Vastapaino.
- Huhtala, Hanna-Maija 2018. *Adornian Critiques of Reason: Autonomy, Morality, and Education*. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2779-8>
- Huttunen, Rauno 1999. *Opettamisen filosofia ja kritiikki*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8005-4>
- IPCC 2019. *Climate Change and Land. Special Report* [www-lähde]. < <https://www.ipcc.ch/srccl/> > (Luettu 15.3.2022).
- IPCC 2022. *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability* [www-lähde]. < <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> > (Luettu 8.8.2022).
- Jokisaari, Olli-Jukka 2017. *Kasvatus tuotemaailmassa. Günther Anders kasvatusfilosofina*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere university Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0403-4>
- Joye, Yannik & De Block, Andreas 2011. "Nature and I are Two": A Critical Examination of the Biophilia Hypothesis. *Environmental Values* 20 (2), 189–215. <https://doi.org/10.3197/096327111X12997574391724>
- Kallio, Johanna, & Pulkki, Jani 2022. Elämää vaalivan itsekasvatuksen luonnos. *Aikuiskasvatus* 42 (1), 25–36. <https://doi.org/10.33336/aik.115551>
- Kocka, Jürgen 2016. *Kapitalismin lyhyt historia*. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.
- Landis, Bernard 1975. Fromm's Theory of Biophilia-Necrophilia. *Contemporary Psychoanalysis* 11 (4), 418–434. <https://doi.org/10.1080/00107530.1975.10745401>
- Leppävuori, Eija 2016. "Mindfulness" – Buddhan dharmasta McMindfulnessiin. Tampere: Suomen käyttäytymisanalyysin ja kognitiivisen käyttäytymisterapian yhdistys.
- Maciel, Fabricio 2019. Erich Fromm and the Culture of Contemporary Capitalism. *Fromm Forum* (English Edition – ISSN 1437-1189) 23, 58–69.
- Macy, Joanna 2009. *Maailma rakastajana ja minuutena. Keinoja maailmanlaajuisen ympäristökriisin torjumiseksi*. Helsinki: Basam books.
- Masschelein, Jan 2004. How to Conceive of Critical Educational Theory Today? *Journal of Philosophy of Education* 38 (3), 351–367. <https://doi.org/10.1111/j.0309-8249.2004.00390.x>
- McGowan, Todd 2017. *Capitalism and desire: The Psychic Cost of Free Markets*. Columbia University Press: New York. <https://doi.org/10.7312/mcgo17872>
- McLaughlin, Neil 2017. The Fromm–Marcuse Debate and the Future of Critical Theory. *The Palgrave handbook of critical theory*, 481–501. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55801-5_22
- Meiksins Wood, Ellen 2017 [1999]. *The origin of capitalism. A longer view*. London: Verso.
- Mitchell, Debra B. & Mueller Michael B. 2011. A Philosophical Analysis of David Orr's Theory of Ecological Literacy: Biophilia, Ecojustice and Moral Education in School

- Learning Communities. *Cultural Studies of Science Education* 6, 193–221. <https://doi.org/10.1007/s11422-010-9274-6>
- Moisio, Olli-Pekka 2008. Erich Fromm: terve ja patologinen ajattelu politiikassa. Teoksessa Lindroos, Kia & Soininen, Suvi (toim.), *Politiikan nykyteoreetikkoja*. Helsinki: Gaudeamus, 131–161.
- Moore, Jason 2017. The Capitalocene, Part I: On the Nature and Origins of Our ecological Crisis. *The Journal of Peasant Studies* 44 (3), 594–630. <https://doi.org/10.1080/03066150.2016.1235036>
- Nussbaum, Martha 2008 [2003]. *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, Martha 2011a. *Creating Capabilities. The Human Development Approach*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Nussbaum, Martha 2011b. *Taloukasvua tärkeämpää – miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä?* Helsinki: Gaudeamus.
- Orr, David 2004. *Earth in mind. On education, environment, and the human prospect*. Washington: Island Press.
- Paakkola, Esko 2007. *Itsekasvatus. Pyrkimys kohti ihanteellista ja hyveellistä elämää*. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-458-940-6>
- Pekkola, Mika 2019. Olemmeko kaikki hulluja? – Sairas yhteiskunta ja normaaliuden patologia. Teoksessa Hietalahti, Jarno & Pekkola, Mika (toim.), *Terapiaa mielipuoliselle maailmalle. Erich Fromm ja radikaalihanumanismin lupaus*. Tampere: Vastapaino.
- Pihkala, Panu 2017. *Päin helvettiä. Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu 2020. Anxiety and the Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety. *Sustainability* 12 (19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>
- Plumwood, Val 2002. *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. Abingdon: Routledge.
- Pulkki, Jani, Pulkki, Jutta & Vadén, Tere 2019. Ekoterveyskasvatuksen luonnos. *Alue ja ympäristö* 48 (2), 69–82. <https://doi.org/10.30663/ay.83089>
- Pulkki, Jani 2020. Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatustilanteen näkökulmasta. *Kasvatus* 51 (3), 302–316.
- Pulkki, Jani 2021. Ajatuksia ekoindividuaation kasvatustilanteesta. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja* 22, 43–62. <https://doi.org/10.30675/sa.90594>
- Pulkki, Jani 2022. Humility Imparts the Wonders of Nature: A Virtue-Ethical Elaboration of Some of Michael Bonnett's Thoughts. *Environmental Education Research*. <https://doi.org/10.1080/13504622.2022.2083082>
- Pulkki, Jani & Tervasmäki, Tuomas 2022. Mitä (ympäristö)kasvattajan on hyvä tietää psykokaapitalismista? Teoksessa Tervasmäki, Tuomas, Jokisaari, Olli-Jukka, Jurvakainen, Katri, Kallio, Johanna, Pulkki, Jani, Takkinen, Pasi, Tammenoksa, Arto & Varpainen, Jan (toim.), *Maailman tärkein tehtävä – Esseitä kasvatuksesta, vastuusta ja toivosta. Juhlakirja Professori Veli-Matti Väärille*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura / niini & näini, 118–137 [www-lähde]. < <https://netn.fi/fi/kirjat/maailman-tarkein-tehtava> > (Luettu 3.8.2022).
- Pyry, Noora 2022. Kasvatusmaantiede antroposeenin tutkimussuuntana: ihmiskeskeisyydestä kohti lumoutumisen tiloja. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 70–84. <https://doi.org/10.33350/ka.111742>
- Rickert, John 1986. The Fromm-Marcuse Debate Revisited. *Theory and Society* 15, 351–400. <https://doi.org/10.1007/BF00172233>

- Saari, Antti 2018. The Experience of the Uncanny as a Challenge for Teaching Ecological Awareness. Teoksessa Foster, Raisa, Mäkelä, Jussi & Martusewicz, Rebecca (toim.), *Art, EcoJustice, and Education: Intersecting Theories and Practises*. New York: Routledge, 36–46. <https://doi.org/10.4324/9781315188447-4>
- Saari, Antti 2021. *Kasvatusteoria antiikista nykypäivään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Antti, Varpanen, Jan, & Kallio, Johanna 2022. Aktivismi ja itsekasvatus: Itsestä huolehtiminen prefiguratiivisena politiikkana. *Aikuiskasvatus* 42 (1), 37–49. <https://doi.org/10.33336/aik.115552>
- Salomaa, Jalmar Edvard 1950. *Tie ihmisyyteen. Kansalaisen itsekasvatuksen perusteita*. Porvoo: WSOY.
- Salonen, Arto O. & Bardy, Marjatta 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Sassen, Saskia 2018. *Karkottamisen logiikka*. Suomentanut Marika Sato. Brutaali ja monimutkainen maailmantalous. Tampere: Vastapaino.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 2003. Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You’re So Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You. Luku teoksessa Sedgwick, Eve Kosofsky *Touching feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham: Duke University Press, 123–152. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smq37.9>
- Skinnari, Simo 2004. *Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä*. Helsinki: PS-kustannus.
- Steiner, Rudolf 1977. *Johdatus ihmisen ja maailman henkiseen tiedostamiseen*. Helsinki: Tammi.
- Väri, Veli-Matti 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Väri, Veli-Matti 2004 [1997]. *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Tampere: Tampere University press.
- Väri, Veli-Matti 2002. Kasvatus ja ”ajan henki”: tulkintoja psykokaapitalismin armottomuudesta. *Aikuiskasvatus* 22 (2), 92–104. <https://doi.org/10.33336/aik.93405>
- White, Lynn Jr. 1997. The Historical Roots of Our Ecological Crisis. Teoksessa Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.), *Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristön-suojelun eettisistä perusteista*. Helsinki: Gaudeamus, 21–33.
- Wilenius, Reijo 1987. *Kasvatusfilosofian luonnos*. Jyväskylä: Atena.
- Wilson, Edward Osborne 1984. *Biophilia. The Human Bond with Other Species*. Cambridge: Harvard University Press.

KM Johanna Kallio on väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa ja toimii parhaillaan apurahatutkijana ympäristöaktivistien itsekasvatusta tutkivassa EnAct-hankkeessa (Koneen säätö 2020–2023).

KT, dosentti Jani Pulkki toimii Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnan tutkijana Koneen säätöön (2019–2022) rahoittamassa Ekososiaalisen kasvatustieteiden luonnos -hankkeessa.

KT Antti Saari on tenure track -professori Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa ja johtaa ympäristöaktivistien itsekasvatusta tutkivaa EnAct-hanketta (Koneen säätiö 2020–2023).

KM Tuomas Tervasmäki on väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa ja viimeistelee parhaillaan koulutuspolitiikkaa käsittelevää väitöskirjaansa.

Koneen säätiö on rahoittanut Kallion ja Saaren tutkimustyötä projektista 201901792 ja Pulkin tutkimustyötä projektista 201801313.